

Теоретико-методичні та процесуально-правові аспекти посмертної судової психологічної експертизи самогубств військових під час воєнного стану

Марина Міхеєва,

Донецьке відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Краматорськ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9949-5810>, e-mail: mary.mikheeva@ukr.net

Висвітлено особливості діяльності експерта-психолога щодо посмертної судово-психологічної експертизи самогубств військових в умовах воєнного стану, розглянуто феноменологію суїциду та вихідні позиції побудови експертного дослідження.

Ключові слова: судово-психологічна експертиза; воєнний стан; самогубство військових.

Theoretical, Methodological, and Procedural-Legal Aspects of Postmortem Forensic Psychological Examination for Military Suicides During Martial Law

Maryna Mikheieva

This article sheds light on the distinctive features of a forensic psychologist's involvement in postmortem forensic psychological examinations related to military suicides during martial law. It provides insights into the suicide phenomenology and the foundation aspects of this forensic examination.

Keywords: forensic psychological examination; martial law; military suicides.

Проблема об'єктивності та обґрунтованості судових рішень як однієї з головних цінностей демократично-правової держави завжди була важливою складовою сукупності суспільних, юридичних, соціально-психологічних та інших видів досліджень. Сучасні виклики воєнного стану в Україні актуалізували теоретико-методичні та кримінально-процесуальні аспекти проблеми самогубств серед військовослужбовців ЗСУ.

Найновіші дослідження в галузі суїцидології, спираючись на статистичні дані правоохоронних органів (інформація в закритому доступі), свідчать, що під час воєнного стану в Україні відбулося значне зростання кількості суїцидальних намірів і їх реалізації військовослужбовцями [4].

Призначення органами досудового розслідування посмертної судово-психологічної експертизи в межах кримінального провадження щодо ймовірного самогубства обумовлено необхідністю диференціації версій (доведення до самогубства, убивства або смерті в результаті нещасного випадку). Стрімке зростання запитів правоохоронних органів щодо проведення досліджень даного виду доводить актуальність розроблення адекватної методики (ефективного діагностичного інструментарію) посмертної судової психологічної експертизи в кримінальних провадженнях щодо самогубств військовослужбовців у період воєнного стану.

Зазначимо, що методологічні позиції та методичний зміст посмертної судової психологічної експертизи представлений у достатньої кількості досліджень вітчизняних та іноземних науковців (А. Адлер, К. Юнг, К. Меннінгер, Г. Саллівен, Е. Дюркгейм, О. Землянська, Т. Єгорова, М. Крюкова, О. Кокун, О. Тімченко та ін.) [2]. Але підходи, що існують, та їх методична наповненість не враховують вплив абсолютних суспільних трансформацій та наслідків деструктивних факторів воєнного часу, що викликають неподоланне страждання особистості. Це протиріччя визначило проблему нашого дослідження.

Об'єктом посмертної судової психологічної експертизи в кримінальних провадженнях щодо ймовірного самогубства військовослужбовця ЗСУ в період воєнного стану в Україні є сукупність джерел інформації (матеріали кримінального провадження та додаткові матеріали), які містять відомості про індивідуально-психологічні особливості особистості, психічний стан та діяльність цієї особи за обставин проходження служби в умовах воєнного стану в Україні.

Предметом посмертної судової психологічної експертизи є особливості емоційного стану військовослужбовця ЗСУ, які могли бути психологічною передумовою для ймовірного самогубства.

Завдання посмертного психологічного дослідження:

- установлення динаміки негативних змін в емоційній сфері військовослужбовця ЗСУ, пов'язаних із участю у бойових діях (наприклад, зниження стресостійкості, відчуття страху, самотності, гнітючої тривожності, нав'язливих думок, підвищеної дратівливості, безпорадності, психофізіологічного фізичного стресу тощо);
- установлення змін у світогляді, в системі стосунків та у звичних способах поведінки;
- установлення характеру залежності від певних життєвих обставин та/або від певних осіб під час проходження військової служби в умовах воєнного стану;
- установлення специфіки емоційного стану військовослужбовця, що безпосередньо передував його смерті, та вірогідних причин виникнення цього емоційного стану.

В контексті проблеми наших тез необхідно виділити дослідження:

- глибинних особистісних причин самогубства та базових психологічних характеристик суїцидента [3];
- соціально-емоційного дискомфорту в процесі комунікативної взаємодії як із іншими, так і з собою у розвитку суїцидальної поведінки [4];
- спрямованості агресивного ставлення перш за все на самого себе у стані тривоги, конфлікту, депресії [3];
- впливу низького рівня адаптованості та руйнування власної ідентичності на рішення скоїти самогубство [2].

Зазначимо, що наявність (або відсутність) виокремлених характеристик особистості підекспертних військових, визначена у процесі заочного ретроспективного аналізу анамnestичних даних підтверджує (на жаль, лише в певному ступені) імовірність факту суїциду.

Стверджуємо, що оптимізація змісту та форми й обґрунтованості експертних висновків судової психологічної експертизи відносно самогубств військових в умовах воєнного стану детермінується використанням відповідної групи методів дослідження трагічного явища: метод ретроспективного аналізу психологічного профілю суїцидента (згадували вище); метод моделювання або реконструювання життєвого шляху особистості загиблого; метод контент-аналізу продуктів діяльності суїцидента (записки, СМС, пости, особливості активності або пасивності в соціальних мережах тощо); метод експертних оцінок (характеристики, довідки, відомості із протоколів допитів свідків та рідних); статистичні методи.

Необхідно підкреслити, що провідними принципами використання зазначених вище методів є принцип інтегративності та принцип системності. Саме інтегративне та системне застосування методів експертного дослідження у цій кримінальній ситуації вбачається найконструктивнішим у пошуку більш адекватних результатів. Як доводить практика експертної роботи, психологічне дослідження дає змогу встановити особливості особистості суїцидента та, можливо, установити причини здійснення суїциду [1].

Експертні висновки за матеріалами кримінальних проваджень розслідувань небойових втрат військових із ознаками самогубства частіше мають імовірний характер, містять психологічну оцінку тих або тих явищ, що цікавлять слідчі органи та ґрунтуються на таких або подібних питаннях:

1. У якому емоційному стані перебувала підекспертна особа в період, який передував її самогубству?
2. Чи були у підекспертної особи індивідуально-психологічні характеристики, які могли б впливати на свідомість та діяльність?
3. Чи були у підекспертної особи будь-які обставини, які могли сформувати схильність до суїциду?

Отже, аналіз сучасного стану проблеми, яку розглянуто, потребує інтеграції наукових досліджень у галузі юридичної психології, психіатрії, кримінології, права та інших наукових дисциплін.

Судова психологічна експертиза самогубств військових в екстремальних умовах воєнного стану є джерелом інформації щодо психологічних особливостей особистості суїцидента та очевидних або латентних соціально-психологічних обставин події, тому її висновки є значущою складовою розгляду відповідного кримінального провадження.

Одним із напрямів подальшого розгляду проблеми вважаємо пошук кореляційних зв'язків між певними характеристиками особистості, що в умовах воєнного стану спонукають, в одному випадку, боротися, незважаючи на складні випробування, в іншому, випробування є тригером трагічного самознищувального кроку.

Перелік джерел посилання

1. Землянська О. В. Особливості посмертної судово-психологічної експертизи. *Право і Безпека*. 2009. Вип. 2. С. 233—238.
2. Землянська О. В., Бандурка А. М., Богачова С. Л. Юридична психологія: монографія. Харків, 2006. 750 с.
3. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Корня Л. В. Психологічна оцінка суїцидального ризику у військовослужбовців : метод. посіб. Київ, 2019. 206 с.
4. Крюкова М. А., Єлховський І. В. Судово-психологічна експертиза: навч.-метод. посіб. Одеса, 2021. 61 с.

Особливості дактилоскопічних досліджень під час проведення комплексних судових експертиз

Юрій Мороз,

Луганський НДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна, e-mail: moroz_yuri777@ukr.net

Альона Ясенюк,

Луганський НДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна

Розкрито особливості та проблемні питання дактилоскопічних досліджень під час проведення комплексної судової експертизи. Висвітлено суть використання різних спеціальних знань для розв'язання спільного завдання, яке судовий експерт лише однієї галузі вирішити не може. Розглянуто особливості проведення дактилоскопічних досліджень під час проведення комплексних судових експертиз, визначено предмет, яким є фактичні дані, що їх устанавлюють у результаті дослідження об'єктів за допомогою комплексу методів різних наук, а об'єктом є носії інформації, які мають криміналістичне значення та дослідженням яких досягається розв'язання поставленого завдання.

Ключові слова: комплексна судова експертиза; дактилоскопічне дослідження; сліди рук; контамінація.

Fingerprint Analysis Specifics in Cross-Disciplinary Forensic Examinations

Yurii Moroz, Alyona Yasenok

This article explores the nuances and challenges of fingerprint examinations within cross-disciplinary forensic examinations. It elucidates the essence of employing diverse specialized knowledge to address a collective task that cannot be resolved by a single-discipline forensic examiner. The research examines the intricacies of conducting fingerprint examinations as part of cross-disciplinary forensic examinations, defining the subject as the factual data established through the objects analysis using an array of methods from various sciences. The examination objects are information carriers of forensic significance, and their analysis contributes to solving the assigned task.

Keywords: cross-disciplinary forensic examination; forensic fingerprint examination; handprints; contamination.